

SLAVIC LANGUAGES

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-180-0-1>

ЗІ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД УКРАЇНСЬКОЮ СХІДНОСТЕПОВОЮ ДІАЛЕКТНОЮ ОПОВІДДЮ-СПОГАДОМ

Дворянкін В. О.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології
Маріупольський державний університет
м. Маріуполь, Донецька область, Україна*

Загальновідомо, що говіркові тексти є цінним джерелом збереження народного мовлення. Комплексний лінгвістичний аналіз діалектних текстів дає змогу схарактеризувати не лише словникове багатство, а й фонетичні та граматичні риси мовлення конкретної особистості й мешканців (говірконосців) певного населеного пункту в цілому. Не випадково останнім часом в українській лінгвістиці особливо відчутним є потяг до студіювання діалектних текстів, записаних у різних обширах (див., напр.: [1–8; 10; 11; 13]).

Одне з важливих завдань сучасної вітчизняної діалектології – дослідження різноматичних зв'язних текстів, які відображають українські новостворені східностепові говірки (див., напр.: [4–7; 10; 11]).

Розглянемо говірковий текст-спогад, який зафіксований 2017 року й містить відомості про деякі народні ігри та розваги українців. Матеріалом лінгвістичного спостереження стало мовлення типового діалектоносія, корінного мешканця с. Валер'янівка Волноваського району Донецької області Гриценка Василя Валер'яновича, 1940 року народження, освіта – 10 класів, пенсіонера.

Досліджуваний український східностеповий діалектний текст відбиває один із періодів дитинства інформанта: *йак у'же п'ідр'іс / у ш'колу 'нач аў хо'дит' / 'нач али і'гри там гу'л'ат' // тут / на 'улиц'у / з'і'бралос' так п'ят' 'шес'т' ч'олов'ік / і те 'дуже ба'гато бу'ло то'д'і / у те у'рем'а // і у 'п'і'змурок гу'л'али / о'те ч'о'тири ч'олов'іки там захо'а'вайуца / о'дин шу'ка // ко'го най'шоў / теї 'буде то'д'і шу'кат' / а ти 'будеш хо'а'ваца // це та'ка і'ра ў нас бу'ла // у вибиў'ного гу'л'али там / м'ач / ну це йак м'а'ч і пой'а'вилис' // ў вибиў'ного / це ко'ли три ч'о'тири сто'ят' посе'редин'і / з*

двох сто/рон м'а'ч'ом ки'дайут' / у' /кого попа'де / той ви'ходить' // виби'у'ний називали //

ну / ш'ч'е про'в'їу сво'їе /д'ецтво /посл'е к'їна / йак про'їш'ло к'їно
Тарзан / то і'г'рали у **Тарзана** // то там / по' д'е'р'е'вах /лазили / і
обри'валис'а / і ка'л'їчилис' // ну це /д'ецтво так мо'їе іш'ло //

фут'бол / не було шк'їр'а'ного **фут'бола** // а іс'ишта к'ругла т'р'анка /
та'ка к'р'їнка / йак бре'зент йа'кий // і ту'да нап'хали т'р'анок / т'р'анками
на'били / і заши'вали йо'го шира'вими /нитками // за'шиш'ут' у /ц'у'їу
от'в'ерст'їїе / і о'то гд'н'али ми та'кий **фут'бол** // ну на /виго'н'ї / тут
/р'а'дом // каме'н'уки по'к'лали / во'рота о'то / /тійї и'танги / чи йак во'ни
нази'вайуца / це каме'н'ука тут і там // с'к'їки там / /метр'їу пей'с'ат
/б'їгали ту'да / пей'с'ат на'зад / гд'н'али // з'їїш'лис' н'ат' ч'ел'о'в'ек о'то /
і гд'н'аєм у **фут'бол** //

з'їмо'їу ходили / **на /горку ка'тац'а** там / над'балко'їу була там // там
спуск у /балку / і там було і дл'а /санок та'ка / **на /санках** о'н'пус'калис'а //
ну /**санки** бу'ли дере'їан'ї / не було так / йак ш'ч'ас / з же'л'їзним то
/полям іїх / а з'дере'ва п'лотники /д'елали // і **д'руга /горка** була / іс'тойї там
на но'д'гах /їїхали // спус'калис' висо'к'о / й висо'к'о й да'леко // ну ма'лий йа
/ту'їу / ну йак ко'мар про'л'ет'їу / і не /падали / /може й /падали / схва'тїу'с'а
і о'н'ат' за'л'їз / по'їїха'у с' /тойї /горки // ну було /весело там // так гд'н'али
/ /дома ш на'кажут' за те / шо ти у'ч' /оботах із гд'ри ка'тайес' :а // ну так
иш'ч'е / **на /санках** /тоже так / сво'їїх /санок йа не ма'ї / там у /кого'с'
воз'меш / о'н'пустис'а / зве'зеш / на /гору іїх /т'а'гнеи //

ну **лап'ти** / це л'їтом гу'л'али // це йак у'же м'а'ч'ї по'а'й'вилис'а /
духо'в'ї м'а'ч'ї бу'ли // та'кий в'їн не ре'зїно'вий / а з'верху йак / по'к'ритий
цим / /замшевим ч'їмс' та'ким // невеликий та'кий / хо'р'оший /м'а'ч'ик / і
то йак /достач' /ко'їу /їл'ї /палко'їу бїеш / ти в'їдци'л'а / а те'ї в'їдци'л'а //
лап'то'їу називалос' // це у'в'їд'їл то / йак сей'ч'ас о'то / о'це тим / йак у
/тен'їс / при'м'ерно так // а ми ш'с' /т'їки /палками о'то // ну на'по'доб'їїе
/ц'о'го / це у' нас було // тен'їса то'д'ї ми і знат' не з'нали / шо /тен'їс / а це
було //

Зауважимо, що аналізований текст являє собою один із прикладів такого жанру діалектного мовлення, як оповідь-спогад [див.: 12]. Виявлено низку особливостей, які властиві згаданому жанрові. Так, важливими маркерами часового шару «раніше» виступають: 1) дієслівна форма **було** (**була**) (*і те /дуже ба'гато **було** то'д'ї; це та'ка і'г'ра у' нас **була**; не **було** шк'їр'а'ного **фут'бола**; і там **було** і дл'а /санок та'ка; ну /санки **бу'ли** дере'їан'ї та ін.); 2) різні дієслова минулого часу (*йак у'же **п'їдр'їс**; у ш'колу /нач'а'їу ходит' / /нач'али /їгри там гу'л'ат'*; у виби'у'ного **гу'л'али** там та ін.); 3) конструкція у *те /їрем'а*; 4) конструкція (із чітко*

вираженою семантикою протиставлення двох часових зрізів – «раніше» і «тепер») *не було так / йак ш 'ч'ас* і т. д. Згадані лексичні та граматичні засоби сигналізують про події в минулому.

Студіюючи текст, треба звернути увагу й на деякі назви народних ігор. Зокрема, словник В. В. Жайворонка «Знаки української етнокультури» засвідчує в реєстрі номен *пїжмурки* (і варіант *жмурки*) з таким тлумаченням: «старовинна народна гра, під час якої один із учасників із зав'язаними очима ловить або відшукує інших; у народі називалася ще *панас*» [9, с. 455]. Доцільно виявити міжмовні й міждіалектні зв'язки та паралелі відповідної лексики.

Зафіксований матеріал має лінгвокультурологічний потенціал, сприяє розвитку лінгвоперсонологічного напрямку у вітчизняній діалектології. Перспективним вважаємо подальше вивчення лексики народних ігор та розваг на базі зв'язних текстів-спогадів (оповідей-спогадів), записаних в українському східно степовому просторі – говірковому ландшафті нової формації.

Література:

1. Глуховцева К. Д. Особливості семантичної структури діалектних текстів про важливі історичні події початку ХХ століття. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 55. Warszawa, 2020. Article 1924. DOI: <https://doi.org/10.11649/sfps.1924>.

2. Глуховцева К. Мовне втілення соціальних орієнтирів жителів Луганщини в діалектних текстах ареалу. *Лінгвістика* : зб. наук. пр. / Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка ; гол. ред. К. Д. Глуховцева. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2019. № 2 (41). С. 17–30.

3. Глуховцева К. Спонтанність діалектних текстів про житлові та господарські будівлі. *Лінгвістика* : зб. наук. пр. / Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка ; гол. ред. Н. Л. Юган. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2021. № 1 (43). С. 4–15.

4. Дворянкін В. Відбиття духовної культури особистості в діалектному тексті. *Соціокультурні та комунікативні аспекти функціонування мовних одиниць* : зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф. з нагоди ювілею доктора філологічних наук, професора Катерини Григорівни Городенської. Київ, 29–30 листопада 2018 р. Київ : Міленіум, 2018. С. 115–116.

5. Дворянкін В. О. Відображення святково-обрядової культури українців у діалектному тексті. *International scientific and practical conference «Issues of modern philology in the context of the interaction of*

languages and cultures»: conference proceedings, December 27–28, 2019 (Venice, Italy). Venice : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. P. 15–19.

6. Дворянкін В. О. Діалектні тексти як джерело студіювання українських східностепових говірок. *International Multidisciplinary Conference «Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland»*. Wolomin, Republic of Poland, 19–20 October 2018. Volume 1. Wolomin : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. P. 160–163.

7. Дворянкін В. О. Транспортна лексика в українському східностеповому діалектному тексті. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 49. Т. 1. С. 46–49.

8. Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ : КММ, 2015. 504 с.

9. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.

10. Клименко Н. Діалектні тексти як джерело дослідження генези та сучасного стану українських говірок Донеччини. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies* : зб. наук. пр. / Донецький нац. ун-т ім. Василя Стуса ; гол. ред. А. П. Загнітко. Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2018. Вип. 35. С. 135–140.

11. Литвинова Н. Б. Дискурсивний потенціал граматичних одиниць діалектної оповіді-спогаду. *Science and Education a New Dimension : Philology*. I (2). Issue: 11, Nov. 2013. P. 180–184.

12. Мызникова Я. В. Коммуникативные особенности диалектного речевого жанра «рассказ-воспоминание». *Вестник Пермского университета. Серия : Российская и зарубежная филология*. 2014. Вып. 4 (28). С. 66–72.

13. Романина І. Р. Структурно-семантичні особливості діалектних текстів про чуда в наддністрянському говорі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2015. 326 с.